

AMASRA ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEN YENİ YAZITLAR-I

NEW INSCRIPTIONS FROM AMASRA ARCHAEOLOGICAL MUSEUM-I

Hüseyin Sami ÖZTÜRK * - Bülent ÖZTÜRK **

Makale Bilgisi

Başvuru: 1 Şubat 2016
Hakem Değerlendirmesi: 2 Şubat 2016
Kabul: 22 Şubat 2016

Article Info

Received: February 1, 2016
Peer Review: February 2, 2016
Accepted: February 22, 2016

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Pontus, Bithynia, Bartın, Amastris, Amasra, Tios, Epigrafi, Yazıtlar, Şahıs Adları
Keywords: Black Sea, Pontus, Bithynia, Bartın, Amastris, Amasra, Tios, Epigraphy, Inscriptions, Anthroponyms

ÖZET

Amastris antik kentine ilişkin ilk epigrafik araştırmalar, buraya 19. yüzyılın son çeyreğinde ziyarette bulunan G. Perrot, J. H. Mordtmann, G. Hirschfeld, G. Doublet, E. Kalinka ve G. Mendel gibi biliminsanlarının yaptıkları yazıt kayıtlarını yayımlamalarıyla başlamıştır. Bundan sonrasında 1985 yılına kadar Th. Wiegand, A. Wilhelm, L. Robert, M. T. Yaman ve G. Jacopi'nin eserlerinde Amastris yazıtlarının yayımlandığını görüyoruz. Ch. Marek ilk olarak 1985'te Amasra Arkeoloji Müzesi'ndeki 41 yazıtı, Epigraphica Anatolica Dergisi'nde, müzenin ilk epigrafik corpus'u niteliğinde, hemen sonrasında ise 1993'te "Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia" isimli kitabının içinde "Katalog der Inschriften von Amastris" başlıklı bir bölümde Amastris kentinin 116 yazıttan oluşan ilk epigrafik corpus'unu yayımladı. Amastris yazıtlarına ilişkin bu çalışmaların yanı sıra, D. French, W. Ameling, W. Peek, E. Pfuhl & H. Möbius, R. Merkelbach & J. Stauber'in epigrafik kataloglarında kente ait bazı yazıtları yayımladıkları veya yeniden değerlendirdikleri görülür. Fakat son dönemlerde Amasra'dan ve çevre bölgeden Amasra Arkeoloji Müzesi'ne yeni yazıtlar kazandırılmış olup, bu süreç devam etmektedir.

Bithynia epigrafik çalışmaları kapsamında Amasra Arkeoloji Müzesi'ndeki yayımlanmış ve yeni Hellen ve Latince yazıtları bir corpus çatısı altında toplamak amacıyla bir proje başlatılmış; bu amaçla 2009 yılında Müze Müdürlüğü'nden alınan bir izinle Müze'deki yazıtlar kopyalanmış ve üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Envanter bilgilerinden öğrenildiği kadarıyla, tüm bu yazıtların Amasra, Bartın and Zonguldak civarından geldiği; Amastris, Tios/Tieion ve Herakleia Pontike antik kentlerine ve territorium'larına ait oldukları anlaşılmıştır. Müzede yapılan çalışmaların ilk sonucu niteliğindeki bu makalede ise daha önceden yayımlanmamış 7 Hellen yazıt tanıtılmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
E-posta: hsoztrk@yahoo.com.tr

** Yrd. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstanbul,
E-posta: bul.ozturk@yahoo.com.tr

Müze kayıtlarına göre bu yazıtlardan altısı Amastris territorium 'undan, bir tanesi ise şüpheli olarak Tios/Teion antik kenti territorium 'undan getirilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi 'ne tarihlenen yazıtların isimleri ve çevirileri şu şekildedir:

1) Dothios ile Philopapos 'un Adağı: Dothios ve Philopapos adak vesilesiyle (sundular); 2) Glykon (?) için Bir Adak: ...207 yılı(nda); 3) İmparatorların Azatlısı Aurelius Khrysanthos 'un Eşi için Yaptırdığı Mezar Steli: İmparatorların azatlısı Aurelius Khrysanthos anısı sonsuz, son derece tatlı ve eşsever zevcesi filancaya anısı vesilesiyle (bu mezarı) yaptırdı; 4) Adı Bilinmeyen Bir Kadın ile Aurelius Aleksandros 'un Mezarları; A. [Şu kadar yıl] dü[zgün] bir yaşam sürmüş olan, [...]Jonnas 'ın kızı, [...]jar 'ın ise eşi olan filanca (burada yatıyor); B. ?5 yıl yaşayan, Ariston oğlu Aurelius Aleksandros (burada yatıyor). Sağlıcakla kalın!; 5) Khrysous, Eşi Zoe ile Oğulları Khrysippos 'un Mezar Steli: 253 yılının Dystros ayının 12. gününde. 65 yıl yaşayan Demosthas oğlu Khrysous ve 40 yıl yaşayan eşi Zoe ve 29 yıl yaşamın ardından daha önce ölen oğulları Khrysippos (burada yatıyor). Bu steli onların kızı (olan) ben Khrysemene dikirdim. Sağlıcakla kalın!; 6) Adı Bilinmeyen Bir Kişinin Mezar Steli: 179 yılının Dios ayının ... gününde ...; 7) Fragman: Hayırlı olsun!

ABSTRACT

The first epigraphical research into Amastris, started with the records of researchers G. Perrot, J. H. Mordtmann, G. Hirschfeld, G. Doublet, E. Kalinka and G. Mendel who travelled here at the last quarter of 19th century. The publication of the inscriptions from Amastris continued then with the works of Th. Wiegand, A. Wilhelm, L. Robert, M. T. Yaman, G. Jacopi up to 1985, when the first epigraphical corpus of Amasra Archaeological Museum including 41 inscriptions was formed by Ch. Marek in the journal of Epigraphica Anatolica. Ch. Marek also published the first epigraphical corpus of the ancient city of Amastris within his work Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia in 1993 under the title of "Katalog der Inschriften von Amastris" that contains 116 inscriptions. In addition to these some inscriptions of Amastris were added to and evaluated in the special epigraphical catalogues of D. French, W. Ameling, W. Peek, E. Pfuhl & H. Möbius, R. Merkelbach & J. Stauber, E. Laftı & E. Christof. But new inscriptions from Amasra and neighbouring regions still continue to be brought into Amasra Archaeological Museum.

As part of a project to compile all published and unpublished Greek and Latin inscriptions in the Amasra Archaeological Museum into a corpus, inscriptions were copied and worked on with the permission of the directorship of the Amasra Archaeological Museum in 2009. These inscriptions are all found from the vicinities of Amasra, Bartın and Zonguldak regions and belong to the the ancient cities of Amastris, Tios/Tieion and also Heraclea Pontica. In this article giving the first results of epigraphical work in the museum, seven previously unpublished Greek inscriptions are presented. According to the registry of the museum, six of them are from the territory of Amastris and one is sceptically from the ancient city of Tios/Tieion(?). The translation of the inscriptions dating to Roman Imperial Period are as follows:

1) Dedication of Dothios and Philopapos: Dothios and Philopapos (dedicated) this offering on behalf of their promise; 2) Dedication for Glycon(?): ... (in) the year of 207; 3) Gravestone of So-and-So, wife of emperors 'freedman Aurelius Chrysanthus: The Emperors 'freedman, Aurelius Chrysanthus, erected (this stele) to his beloved wife So-and-So loving her husband, whom he had in everlasting remembrance in memoriam; 4) Gravestone of an unidentified woman and Aurelius Alexander, son of Ariston: A. So-and-So, daughter of [...]Jonnas and wife of [...]jar who lived a moderate life so-and-so years (lies here); B. Aurelius Alexander, son of Ariston, (who) died at the age of ?5 (lies here). Farewell!; 5) Gravestone of Chrysous, his wife Zoe and their son Chrysippus: 12th (day) of the month Dystros of the year 253. Chrysous, son of Demosthas (died) at the age of 65 and his wife Zoe (died) at the age of 40 and their son Chrysippus died previously at the age of 29 (lie here). Their daughter Chrysemene erected this stele. Farewell!; 6) Grave stele of So-and-So: (on the so-and-so day) of the month Dios of the year 179; 7) Fragmentary: With good fortune!

Modern Amasra kenti, zengin epigrafik potansiyelinden ötürü daha 19. yüzyılda birçok Avrupalı seyyah ve bilim insanının uğrak yeri olmuş; kent içinden ve çevresinden bulunan yazıtlar bilim dünyasına çeşitli yayınlar ile kazandırılmıştır. Bu yayınların başında Küçükasya'ya gelerek burada çalışmalar yapan ünlü Fransız Arkeolog G. PERROT gelmektedir. Araştırmacı bir makalesinde antik Amastris'e ait bir yazıtı yayımlamıştır¹. Bu yayının üç yıl sonrasında 1887'de Alman Oryantalist J. H. MORDTMANN'ın, Bithynia Bölgesi'nden yayımladığı yazıtlar arasında Amastris'ten de bir yazıt olduğu dikkati çekmektedir². 1882 sonbaharında Paphlagonia Bölgesi'nde yaptığı yüzey araştırmaları kapsamında G. HIRSCHFELD, Amastris kentindeki yazıtları kopyalamış ve bunları 1888'de yayımlamıştır. Eser, Amastris'ten antik yazıtları sistematik olarak derleyen en erken tarihli yayın niteliğindedir³. G. DOUBLET, hemen ertesi yıl, Paphlagonia'dan yayımladığı yazıtlar arasında Amastris territorium'una ait üç yazıtı da yer vermiştir⁴.

19. yüzyılın sonlarında iki önemli yüzey araştırması kapsamında Amastris'in yazıtları kayda geçirilmiştir. Avusturyalı Klasik Filolog ve Epigrafist E. KALINKA, 1896'da Bithynia'da yaptığı yüzey araştırmaları sonucunda Amasra ve çevresinden kayda aldığı yazıtları 1933 yılındaki yayınında katalog halinde bizlere sunmaktadır⁵. KALINKA bu yayından önce ise Amastris'ten bir onurlandırma yazıtını tek bir makale halinde ele almaktadır⁶. Kent yazıtlarının kronolojik olarak ikinci önemli yayını Fransız Arkeolog ve Epigrafist G. MENDEL'e aittir: MENDEL, 1899 senesinde Safranbolu'dan Sapanca'ya kadar tüm Bithynia'yı katederek yaptığı yüzey araştırmaları kapsamında Bartın ve Amasra'ya gelmiş, görebildiği yazıtları kayıt altına almış; bunları hemen iki yıl sonra, Bithynia yazıtlarını ele aldığı bir makalesinde yayımlamıştır⁷. MENDEL ayrıca, Amastris'ten bir mezar stelini de İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki heykellerle ilgili katalogunun üçüncü cildine dâhil etmiştir⁸.

Bu yayınların yanı sıra, Th. WIEGAND bir çalışmada Amastris'ten bir yazıtı⁹; A. WILHELM ise, "Inscripfen zweier Sonnenuhren aus Amastris und Samothrake" makalesinde Amastris'ten yazıtlara yer vermektedir¹⁰.

Amastris yazıtlarıyla ilgili araştırma yapan önemli bilimadamlarından birisi de Fransız Eskiçağ Tarihçisi ve Epigrafist L. ROBERT'dir. ROBERT 1932 yılı Kasım ayında, Batı Karadeniz'de ve Amasra'da yüzey araştırmaları yapmış ve 1937 yılında *Études Anatoliennes* adlı kitabında "9. Inscriptions d'Amastris" Bölümü'nde Amasra ve Bartın'dan yazıtları derlemiştir¹¹. L. ROBERT ayrıca, 1963 tarihli bir diğer çalışmada da Amastris'ten birkaç yazıt üzerindeki isimlerle ilgili değerlendirmeler yapmaktadır¹². Gene ROBERT, A Travers l'Asie Mineure adlı bir başka eserinde Amastris yazıtlarından da örnekler verdiği "Les Quarters d'Amastris" adlı bir bölüm kaleme almıştır¹³.

Kastamonulu folklor derlemecisi ve araştırmacı tarihçi M. T. YAMAN, Kastamonu Tarihi adlı eserinde Amastris territorium'unda tespit ettiği iki yazıtı yayımlamıştır¹⁴. G. JACOPI, 1936 senesinde yaptığı yüzey araştırmaları sonucunda Amastris'in iki yazıtını eserine dâhil etmiştir¹⁵. İngiliz Epigrafist D. FRENCH, Anadolu'daki Roma Dönemi miltaşlarını bir corpus altında toplamak amacıyla, Amastris kenti ve çevresinde de araştırmalar yapmış, burada yüzeyde görebildiği bir miltaşını kayıt altına almıştır¹⁶. L. JONNES tarafından 1994 yılında yayımlanan Herakleia Pontike kentinin yazıt katalogunda da Amastris'ten daha önce yayımlanmış bir onurlandırma yazıtına yer verilmektedir¹⁷.

Bu yayınların yanı sıra bazı özel katalog çalışmalarına da Amastris yazıtları dâhil edilmiştir. W. PEEK, mezar epigramlarına ayırdığı eserinde Amastris'ten üç mezar epigramına yer vermiştir¹⁸. W. PEEK ayrıca bir epigramı ayrı bir makale halinde ele alarak değerlendirmektedir¹⁹. E. PFUHL ile H. MÖBIUS, Doğu Hellen Dünyası'ndan ve Küçükasya'dan rölyefli mezar stellerini katalog halinde verdikleri eserlerine, Amastris kentinden daha önce yayımlanmış iki mezar stelini dâhil etmektedirler²⁰. Küçükasya'nın kuzey bölümündeki mezar epigramlarıyla ilgili bir katalog çalışması hazırlayan R. MERKELBACH ve J. STAUBER, bu bağlamda Amastris kentiyle ilişkili sekiz mezar epigramının metin ve bilgilerini, Almanca çevirileriyle birlikte vermektedir²¹.

¹ Perrot 1874: 8, no. 3.

² Mordtmann 1887: 182, no. 13.

³ Hirschfeld 1888: 874–880, no. 25–42.

⁴ Doublet 1889: 312, no. 20; 315–316, no. 25–26.

⁵ Kalinka 1933: 61–89, no. 8–54.

⁶ Kalinka 1898: 215–223.

⁷ Mendel 1901: 32–36, no. 177–184.

⁸ Mendel 1914: 155, no. 940.

⁹ Wiegand 1911: 300, no. 12.

¹⁰ Wilhelm 1917: 135–148.

¹¹ Robert 1937: 259–265, Planches IX–XVI.

¹² Robert 1963: 345–347.

¹³ Robert 1980: 151–159.

¹⁴ Yaman 1935: 53–54.

¹⁵ Jacopi 1937: no. 10, fig. 23: no. 11.

¹⁶ French 1988: no. 984 = French 2013: 33–34, no. 6.

¹⁷ Herakleia 72.

¹⁸ Peek 1955: 788; 1592; 1863.

¹⁹ Peek 1995: 363–364.

²⁰ Pfuhl / Möbius 1977: 166, no. 547; 276, no. 1112.

²¹ Merkelbach / Stauber 2001: 309–317.

Kentteki ve Amasra Arkeoloji Müzesi'ndeki yazıtlara ilişkin en son katalog çalışmalarını gerçekleştiren; Amasra ve civarında tarihi-coğrafya ve epigrafik araştırmalar da yapmış olan Alman Eskiçağ Tarihçisi ve Epigrafist Ch. MAREK'tir. Adı geçen biliminsanı ilk olarak 1984 senesine kadar Amasra Müzesi'nde kayda geçtiği kırk bir yazıtı Epigraphica Anatolica Dergisi'nde 1985 senesinde bir corpus altında toplamıştır²². Bu yayının ardından 1993 senesinde Marek; Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia adlı kitap çalışmasının bir bölümünde, buluntu yerlerine göre ayırdığı Amastris kentine ve territorium'una ait yazıtların bir corpus'unu hazırlamış ve 116 yazıtlı buluntuyu bu kapsamda yayımlamıştır²³.

Amasra hakkında en önemli monografik çalışmalardan birini hazırlayan Amasra kökenli S. EYİCE, eserinde birkaç yazıtın fotoğrafına yer vererek, yazıtların içeriğine kısmen değinmektedir²⁴. Kent üzerine bir diğer Türkçe monografik çalışma 1966 tarihinde N. SAKAOĞLU tarafından kaleme alınmıştır. Araştırmacı, kuruluşundan kendi dönemine kadar Amasra kentini anlattığı eserinde, Kuş Kayası Anıtı yazıtının ve ayrıca Amasra Arkeoloji Müzesi'ndeki dört yazıtın Türkçe çevirisini vermektedir²⁵. Bu yayınlara ek olarak H. KALKAN adlı bir diğer Türk müzeci-araştırmacı, Amasra'dan bir imparator onurlandırma yazıtı hakkında bir makale kaleme almıştır²⁶.

Amasra yazıtları son olarak E. LAFLI ile E. CHRISTOF tarafından hazırlanan Hadrianopolis kenti yazıt corpus'u kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Eserin "8. Inschriften aus Amastris" Bölümü'nde Amasra Arkeoloji Müzesi'nden ve territorium'undan biri Bizans Dönemi damgası olmak üzere dokuz yazıt yayımlanmıştır²⁷.

Bithynia epigrafisi ve eskiçağ tarihi araştırmalarımız kapsamında, 2009 yılında Amasra Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden alınan bir izinle, müzede yayımlanmış ve yayımlanmamış tüm yazıtların yeni bir corpus altında toplanması için Dr. Hüseyin Sami Öztürk tarafından bir proje başlatılmıştır²⁸. Bu kapsamda, Amasra başta olmak üzere Bartın ve Zonguldak illeri ve çevresinden getirilen ve Müze envanterine kayıtlı tüm yazıtlar, tarafımızdan yeniden kayıt altına alınmıştır. Yapılan bu ön çalışmaların ardından yayımlanmamış yeni birçok yazıt tespit edilmiştir. Bu çalışmaların sonucunun ilk bölümünü oluşturacak olan

bu makalede görüleceği üzere; ikisi adak, dördü mezar ve biri fragman olmak üzere yedi adet yeni Hellence yazıt tanıtılmaktadır. Müze envanterine göre, söz konusu yeni yazıtlardan altısı Amastris ve territorium'undan; diğeri ise, şüpheli olarak Tios/Tieion antik kentinden olup, hepsi Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Resim 1: Dothios ile Philopapos'un Adağı / *Dedication of Dothios and Philopapos*

1. DOTHIOS İLE PHILOPAPOS'UN ADAĞI

Mermerden, dikdörtgen formlu bir adak stelinin alt kısmı ile figürlere ait ayak kabartmalarından oluşan bir yazıt fragmanı. Kabartma alanı içinde sağ profilden betimlenmiş, ayaklardan bir tanesinin geride ve topuğunun çok hafif zeminden kopmuş olmasından dolayı kısmi bir hareket halinde sola yönelmiş giyimli ve elbisesi ayak bileklerine kadar inen bir figür bulunmaktadır. Söz konusu bu figürün arkasında ise ne olduğu tam anlaşılamayan, köşelerde adeta sütunu andıran bir betim yer almaktadır²⁹.

Buluntu Yeri : Amasra. 2009 yılında Amasra Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılan eser, şimdi Müze deposunda yer almaktadır (Müze Env. No.: Et. No. 693).

Ölçüler : Y: –; G: –; D: –; HY: –.

Kayıt : H. S. ÖZTÜRK; Foto: H. S. ÖZTÜRK; Kalıp: –.

Tarih : MS 2.–3. yy.

Δοθιος καὶ Φιλόπα-

2 πος εὐχῆς χάριτι.

Çeviri : Dothios ve Philopapos adak vesilesiyle (sundular).

1 Δοθιος yeni bir şahıs adı olup; epikhorik kökenli olabilir. Bilinen –θιος bitimli diğer isimler ışığında, burada Δο ile θιος kelimelerinin birleşiminden bir isim türetilmiş düşünülebilir; –θιος bitimli diğer şahıs isimleri için bk. Hansen 1957: 233, s.v. “–θιος”. Δοθιος ismiyle benzer

²² Marek 1985: 133–156.

²³ Marek 1993b: 157–187.

²⁴ Eyice 1965: 6, 62–63, 67–68; Resim 10 ve 13.

²⁵ Sakaoğlu 1966: 226, 250–251.

²⁶ Kalkan 1991: 97–98.

²⁷ Laflı/Christof 2012: 113–119.

²⁸ Müze'de tarafımdan başlatılan bu çalışmaya izin veren Müze Müdür Vekili Arkeolog Sayın Yeşim OZAN ile Müze'deki çalışmalar sırasında yardımlarını gördüğüm Arkeolog Sayın Veli Öztürk'e teşekkür ederim.

²⁹ 1, 4, 5 ve 6 numaralı yazıtların ikonografik değerlendirmesini yaptığı için MSGSÜ Arkeoloji Bölümü Araştırma Görevlisi doktora öğrencisi Bünyat Burak Aykanat'a teşekkür ederiz.

şekilde Moesia Inferior Bölgesi'ndeki Karadeniz kıyı kenti Tomis'ten (Köstence-Romanya) Δωτιος şeklinde bir şahıs ismi genitivus halinde (Δωτιου) bir adak yazıtında belgelenmektedir, bk. IScM II 83; isim hk. ayrıca bk. Dana 2014: 162, s.v. “Δωτιου”. Hellence Zeus'un genitivus hali olan Δίος'un bazı Yeni Frigçe yazıtlarda Τιος haline dönüştüğü açık bir şekilde görülmektedir, yazıtlar için bk. MAMA VII 312-314. 316. 318. 406. 454. 495; Drew-Bear/Lubotsky/Üyümez 2008: 109, no. 1; 111, no. 2; Woudheizen 2008–2009: 208, NPhr-33; 209; NPhr-76; konu hk. detaylı bilgi için bk. Lubotsky 2004: 229 v.d. Buradan yola çıkarak benzer şekilde, isim içindeki –θιος kökü, Δίος kelimesinden dönüşmüş olabilir ve bu da ismin Zeus ile bağlantısı olabileceğini düşündürür³⁰. Antik yazıtında –δ'den –θ'ye dönüşüm örnekleri de bilinmektedir, bk. Gignac 1976: 197.

1 v.d. Φιλόπαπος: Bu ada, Amastris'te ilk kez rastlanmaktadır. Söz konusu şahıs adı aynı şekliyle Lykaonia Bölgesi'ndeki Laodikeia Katakekaumene yerleşiminden belgelenir, bk. MAMA I 267; yaygın olarak kullanılan Φιλόπαπος formu ise Amastris'e en yakın olarak Paphlagonia Bölgesi'ndeki Kaisareia/Hadrianopolis kentinden belgelenmektedir, bk. Marek 1993c: 209, no. 87–88). Φιλόπαπος ismi için bk. Pape/Benseler 1884: 1628; Küçükasya'daki kullanımları için ayrıca bk. LGPN VA; VB s.v. “Φιλόπαπος”.

2 εὐχῆς χάριν ifadesinden ötürü adak sahiplerinin iyileştikleri ya da buna benzer bir dileklerinin yerine getirildiği anlaşılmaktadır. Bu ifade Amastris antik kentindeki başka yazıtlardan da bilinmektedir, bk. Marek 1985: 136, no. 11; Marek 1993b: 166, no. 32; 182, no. 99.

Yazıtın hangi tanrıya adandığını, yazıtta herhangi bir tanrı adının geçmemesi ve olasılıkla tanrı betiminin yer aldığı adağın üst yarısının kırık olmasından dolayı bilemiyoruz. Adak sahipleri Dothios ve Philopapos, yazıtta baba adlarının geçmemesinden ötürü, köle olmalıdırlar.

2. GLYKON (?) İÇİN BİR ADAK

Mermerden, dikdörtgen formlu adak steli parçasıdır. Stelin orijinal kenarına ait sadece sağ tarafından bir kısım korunagelmıştır. Stelin üzerinde kabartma olarak kıvrılmış bir yılan betimi yer alır. Kırık olan yazıtın bulunduğu üst kısım kabartma zemininden keskin bir profille yükseltilmiştir.

³⁰ Küçükasya'daki yerel isimler konusunda uzman Prof. Dr. Thomas CORSTEN da bu adın epikhorik olduğunu düşünmektedir. Bu isim konusunda bizimle fikrini paylaşan Prof. CORSTEN'a ayrıca teşekkür ederiz.

Buluntu Yeri : Amasra. Bağış yoluyla Amasra Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılan adak steli (?), şimdi Müze deposunda yer almaktadır (Müze Env. No.: 171 4.3 A 70).

Ölçüler : Y: 46 cm; G: 29 cm; D: 14 cm; HY: –.

Kayıt : H. S. ÖZTÜRK; Foto: H. S. ÖZTÜRK; Kalıp: –.

Tarih : MS 136/137 (Lucullus Era'sına göre)

[— — —]

[ἐν τῷ?]

2 ζῶς ἔται.

Çeviri : ...207 yılı(nda).

2 Yazıtta 207 olarak geçen tarih Amastris'te kullanılan Lucullus era'sına göre, MS 136/137 yılına denk düşmektedir. Kentin era'sı için bk. Marek 1985: 144–152; Marek 1993a: 37, 129; Leschhorn 1993: 162–168; McLean 2002: 176.

Resim 2: Glykon için Bir Adak / *Dedication for Glykon?*

Adak stelinin üzerinde yer alan yılan betimi, bölgede MS 2. yüzyılda tapınım gören Sahte Peygamber Aleksandros'un yarattığı Yılan Tanrısı Glykon'a ait olabilir. Glykon betimlerine, İmparator Antoninus Pius Dönemi'nden itibaren Abonouteikhos, Tios, Nikomedeia gibi Pontus et Bithynia Eyaleti kentlerinin yanı sıra, Tomis ve Markianopolis gibi Thrakia ve Moesia kentlerinin sikkelerinde rastlanmaktadır. Bunların yanı sıra Tomis ve Amastris'te mermerden

Glykon heykelleri; Atina ve Amastris'te (Bartın-Ulus) ise bronzdan Glykon heykelcikleri bulunmuştur³¹.

Glykon kültürünün kentteki varlığına ilişkin en önemli belgemiz, Roma Dönemi ünlü hiciv yazarı Samosatlı Lucianus'un (MS ca. 120–190) kültü ve rahibini ele aldığı "Düzmece Yalvaç" eserinde anlattıklarıdır³². Abonoteikhoslu Aleksandros; kıvrak zekâsının, kurnazlığının, engin tıp ve hayat bilgilerinin yanına güzel ve etkili konuşma yeteneğini de ekleyerek önce yaşadığı kent olan Abonouteikhos (sonradan Ionopolis), daha sonra ise ziyaret ettiği komşu köy ve kentlerde yaşayanları Sağlık Tanrısı Asklepios'un bir yılan olarak yeniden dirileceğine inandırmıştır. O, türlü hilelerle mucizevî bir şekle büründürerek insanları bu sözüm ona yeniden dirilişin sanki gözleri önünde gerçekleştiğine inandırmış, böylece Sahte Hekim ve İnsan Yüzlü Yılan Tanrı Glykon'u, "Yeni Asklepios" sıfatıyla yaratmıştır. Hemen ardından tanrı adına bir kült merkezinin oluşturulmasını sağlamış ve bunlarla da sınırlı kalmayarak kendisini de kültün peygamberi olarak ilan etmiştir. Kült, kısa zamanda Karadeniz Bölgesi'nden Küçükasya'ya, buradan da hemen hemen tüm Roma İmparatorluğu topraklarına yayılmıştır. Hem bu eserde anlatılanlar hem yukarıdaki bahsettiğimiz Amastris'te bulunmuş ve bugün Amasra Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen, başı yerinde olmayan bir Glykon heykeli ile Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'ndeki Bartın'ın Ulus İlçesi'nden bulunmuş Glykon heykelciği, Amastris ve çevresinde Glykon kültürünün varlığını doğrular niteliktedir.

Resim 3: İmparatorların Azatlısı Aurelius Khrysanthos'un Eşinin Mezar Steli / Grave Stele of the Wife of Emperors' Freedman Aurelius Chrysanthus

³¹ Sözü edilen buluntulara ilişkin olarak detaylı bilgi için bk. Robert 1980: 393–421; Robert 1981: 513–535; Karasalihoğlu 2011: 79–102; 142–168; 236–288; Öztürk 2010: 46; Öztürk 2012: 318, Resim 25.

³² Lucian. *Alex.*; kültle ilgili detaylı bilgi için ayrıca bk. Karasalihoğlu 2011.

3. İMPARATORLARIN AZATLISI AURELIUS KHRYSANTOS'UN EŞİ İÇİN YAPTIRDIĞI MEZAR STELİ

Mermerden, dikdörtgen formlu, altı profilli, üstü kırık bir stel.

Buluntu Yeri : Zonguldak İli Filyos (=Tios) Beldesi(?). Yazıt şimdi, Amasra Arkeoloji Müzesi deposunda yer almaktadır (Müze Env. No.: 668 3.1 A 87).

Ölçüler: Y: 37 cm; G: 26 cm; D: 6 cm; HY: –.

Kayıt : H. S. ÖZTÜRK; Foto: H. S. ÖZTÜRK; Kalıp: –.

Tarih : MS 161–209

[]-ΑΣ[]
 2 [ca. 6–7].Α ἀείμνηστ[ω]
 [ca. 5 τ]ῆ φιλάνδρω γ[λ]-
 4 [ουκ]τάτη συμβίω Αὐρ(ήλιος)
 Χρύσανθος, Σεββ(αστῶν) ἀπ[ε]-
 6 λούθερος, μνίας χάρειν.

Çeviri : İmparatorların azatlısı Aurelius Khrysanthos anısı sonsuz, son derece tatlı ve eşsever zevcesi filancaya anısı vesilesiyle (bu mezarı) yaptırdı.

4 v.d. Αὐρήλιος Χρύσανθος vatandaşlık hakkını Aurelius gens adından ötürü, İmparator Marcus Aurelius'tan ya da İmparator Caracalla'dan almış olabilir. Amastris'ten ilk kez belgelenen bu isim Bithynia Bölgesi'ndeki Klaudiopolis kentinden bilinmektedir (IKlaudiopolis 26).

5 v.d. Σεββ(αστῶν) ἀπελεύθερος: "İki İmparator"un ortak yönetiminin azatlısı olduğu anlaşılan Khrysanthos, taşıdığı Aurelius gens adından ve yazı karakterinden dolayı Marcus Aurelius – Lucius Verus (MS 161–169); Marcus Aurelius – Commodus (MS 177–180); Septimius Severus – Caracalla (MS 197–209) imparator ikililerinden birisinin azatlısı olmalıdır. Küçükasya'dan ikili imparator dönemi azatlılarından örnekler için bk. Ephesos/Ionia (IEph III 651; IEph VI 2222c; 2223A; 2517). İnsuyu/Galatia (MAMA VII 524). Andriake/Lykia (Ormerod/Robinson 1914: 28, no. 37). Konu hk. detaylı bilgi için ayrıca bk. Weaver 1972: 58–60.

6 μνίας = μνείας. –ει'in –ι'ya dönüşmesi için bk. Gignac 1976: 189.

4. ADI BİLİNMEYEN BİR KADIN İLE AURELIUS ALEKSANDROS'UN MEZARLARI

Dikdörtgen, mermerden; sağ, sol ve alttan kırık stel veya lahit teknesinin bir yüzüne ait fragman. Sol tarafta quadriga üzerinde Nike figürü, quadriga'nın sağında palmye dalı ile çelenk ve dalın altında başı ve ayakları kırıktan dolayı görülemeyen bir boğa betimi bulunmaktadır. Sağ bölümde başı örten bir kıyafet içinde oturan bir kadın figürü, kadının solunda ise küçük bir şekilde temsil edilen bir hizmetçi figürü yer almaktadır. Mezar stellerinde sıklıkla işlenen ölü yemeği sahnesinin (symposium) gereği olarak, oturan kadın figürünün hemen karşısında kline üzerine uzanmış bir erkek figürü; kline'nin önünde de sehpa ve üzerinde yiyecekler bulunuyor olmalıdır. Söz konusu fragmanın birden çok kullanım gördüğü, dolayısıyla quadriga süren Nike figürlü sahnenin, oturan kadın figürü ile hizmetçisinin yer aldığı olası ölü yemeği sahnesiyle bir ilişkisi olmadığı düşünülmektedir.

Buluntu Yeri : Bartın İli'nin Merkez İlçesi Arıt Beldesi'nden 04.10.1993 tarihinde Amasra Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiş. Şimdi Müze bahçesinde sergilenmektedir (Müze Env. No.: 828 1.2 A.95).

Ölçüler : Y: 76 cm; G: 97 cm; D: 12 cm; HY: 1.2–6.1 cm.

Kayıt : H. S. ÖZTÜRK – B. ÖZTÜRK; Foto: B. ÖZTÜRK;
Kalıp : –.

Tarih : MS 1. yüzyıl (A); MS 212'den sonra (B)

A	B
] ónνα γυνά δέ</td <td>Αὐρ(ήλιος) Ἀλέξανδρος</td>	Αὐρ(ήλιος) Ἀλέξανδρος
2]αρος ζήσασα κο- [σμίως ἔτη/ἔτῶν?]	2 Ἀρίστονος ἐτ<ῶ>ν ε[.(?) χα]- ἶρε.

B2 ETON lapis.

Çeviri :

A: [Şu kadar yıl] dü[zgün] bir yaşam sürmüş olan, [...] -onnas'ın kızı, [...]ar'ın ise eşi olan filanca (burada yatıyor).

B: 75 yıl yaşayan, Ariston oğlu Aurelius Aleksandros (burada yatıyor). Sağlıcakla kalın!

A

1 Yazıtta görülen γυνά δέ kalıbı, öncesindeki

Resim 4: Adı Bilinmeyen Bir Kadın ile Aurelius Aleksandros'un Mezarı / Gravestone of An Unidentified Woman and Aurelius Alexander

kelimenin baba adı olmasını gerektirir. Dolayısıyla -ónva ile biten isim, kadının Dor genetivus'u ile biten baba adı olmalıdır. Örneğin Rodos Adası'ndaki Lindos yerleşiminden Δαμόννας erkek adı bilinmektedir (Lindos II 51; krş. LGPN I s.v. “Δαμόννας”).

1 γυνά = γυνή. Dor lehçesinde –η harfi yerine –α'nın kullanımı için bk. Fisk 1830: 225. Bu iki harfin değişimine ilişkin örnekler için bk. Gignac 1976: 189.

2 –αρος: Yazıtın başlangıç tarafının kırık olmasından ötürü, mezar sahibi kadının kocasının isminin genetivus bitimine ait son dört harf –αρος günümüze ulaşabilmiştir. Bu nedenden dolayı, mezar sahibinin kocasının ismi tespit edilememektedir.

B

2 ἐτῶν = ἐτῶν. –ω'nın –ο'ya dönüşmesi için bk. Gignac 1976: 276.

A ve B yazıtları dönem olarak birbirinden farklıdır. Nike'nin yer aldığı sol üst köşe hem ikonografik hem yazıt bakımından MS 1. yüzyıla aittir. Buradaki Nike ikonografisi, ilk mezar sahibinin bir zaferle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Sağ alt köşedeki yazıt ise Aurelius adından ötürü MS 212'den sonraya tarihlenmelidir. Söz konusu yazıt taşıyıcısı olasılıkla ilk önce bir lahit teknesine ait iken, daha sonra teknedeki koparılan bir mezar steli şekline sokularak kullanım görmüş olmalıdır. Bu nedenle A ve B yazıtlarında yer alan kişiler birbirinden farklıdır. İkonografik açıdan, figürlerin giysi kıvrımlarının abartılı bir biçimde stilize verilerek gerçekçiliğini yitirmiş olması ve vücut oranları (aşırı küçük el vb.) nedeniyle MS 2. yüzyılın etkisini yansıtmaktadır. Sadece ikonografik açıdan değil; aynı zamanda sağ alt köşedeki 3 satırlık yazıtın, üstteki yazıtla karakter ve ölçü bakımından farklı olduğu; sonradan kazındığı anlaşılır.

5. KHRYSOUS, EŞİ ZOE İLE OĞULLARI KHRYSIPOSS'UN MEZAR STELİ

Resim 5: Khrysous, eşi Zoe ile Oğulları Khrysippos'un Mezar Steli
/ Grave stele of Chrysous, His Wife Zoe and Their Son Chrysippos

Mermerden mezar steli. Üçgen alınlıklı ve köşelerde akroter, alınlığın ortasında tympanum yer almaktadır. Alınlığın altında çerçeve içinde bir ölü yemeği sahnesi ve bu sahnenin alt ve üst kısmında yazıt mevcuttur. Ölü yemeği sahnesinde üstte yatar pozisyonda baba ve oğul, altta ise ayakta köleler betimlenmektedir. Burada hizmetçi figürü ile yatan erkek figürünün saçları Antoninuslar Dönemi saç stilini anımsatmaktadır. Buradaki saç stilleri yazıtta verilen era ile örtüşmektedir.

Buluntu Yeri : Bartın İli'nin Merkez İlçesi Arıt Beldesi Esbey Köyü'nden 18.12.1992 tarihinde satın alma yoluyla Amasra Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiştir. Şimdi Müze bahçesinde sergilenmektedir (Müze Env. No.: 800 9.1 A.92).

Ölçüler : Y: 1.22 m; G: 71 cm; D: 9 cm; HY: 2.9–3.4 cm.
Kayıt : H. S. ÖZTÜRK; Foto: B. ÖZTÜRK; Kalıp: –.
Tarih : MS 182/183 (Lucullus Era'sına göre)

Ἔτους γνς' μηνὸς Δύστρου ιβ'·
2 Χρυσσοῦς Δημοσθαῖ ἐτῶν ξε'
καὶ γυνὴ αὐτοῦ Ζόη ἐτῶν μ'
4 καὶ Χρύσιππος, υἱὸς αὐτ[ῶν],
προτελευτήσας ἐτῶν κθ'·
6 ἀνέστησα τὴν στήλην Χρυσσε-
μένη, ἡ θυγάτηρ αὐτῶν· χαῖρε.

Çeviri : 253 yılının Dystros ayının 12. gününde. 65 yıl yaşayan Demosthas oğlu Khrysous ve 40 yıl yaşayan eşi Zoe ve 29 yıl yaşamın ardından daha önce ölen oğulları Khrysippos (burada yatıyor). Bu steli onların kızı (olan) ben Khrysemene diktirdim. Sağlıcakla kalın!

1 Yazıtta 253 olarak geçen tarih Amastris'te kullanılan Lucullus era'sına göre, MS 182/183 yıllarına denk düşmektedir. Kentin era'sı için bk. yk. Yazıt no. 2.

1 Küçükasya'da sık kullanılan Makedon ayı Δύστρος'un kullanımı için bk. McLean 2002: 170. Amastris'te Δύστρος ayının geçtiği yazıtlar için bk. Marek 1993b: 176, no. 74; 179, no. 90.

2 Δημοσθαῖs adı Küçükasya'da sadece Phrygia'nın kuzeyinde Aizanoi kenti civarından belgelenmektedir (MAMA IX 177; MAMA X 35). Aynı kentten -ας ile biten diğer Hellence şahıs isimleri için bk. MAMA IX 182, 184, 185.

3 Ζόη = Ζώη. -ω'nın -ο'ya dönüşmesi için bk. Gignac 1976: 276.

6 Χρυσσεμένη adı ilk kez belgelenmektedir.

6. ADI BİLİNMEYEN BİR KİŞİNİN MEZAR STELİ

Mermerden, sağ alt köşeden sol kenar ortasına doğru diagonal bir biçimde kırık mezar steli. Üçgen alınlıklı, tepe ve köşelerde akroter, tympanum'un merkezinde kalkan ve ortasında rozet betimi yer almaktadır. Alınlığın altında çerçeve içinde bir symposium sahnesi mevcuttur. Symposium sahnesinde sağda ve sola doğru yüksek arkalı kline'de uzanır pozisyonda himation'lu bir erkek sol elinde bir kadeh tutmaktadır; önünde, üzerinde yiyecekler bulunan bir masa betimlenmektedir; sol tarafta ise khiton ve himation giyimli bir kadın oturur pozisyonadadır. Sağ köşede ise köle olabileceğini düşündüğümüz bir erkek figürü bulunmaktadır. Erkek figürünün saç stili Traianus Dönemi saç modeli olup; yazıttaki era ile örtüşmektedir.

Resim 6: Adı Bilinmeyen Bir Kişinin Mezar Steli / Grave Stele of An Unidentified Person

Buluntu Yeri : Amasra'daki antik kentin akropolis'i olan şimdiki Nal Tepesi'de bulunmuştur. Stel, 17.06.1961 yılında Amasra Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiş ve şimdi Müze deposunda bulunmaktadır (Müze Env. No.: 7-4.3 A 61).

Ölçüler : Y: 36 cm; G: 32 cm; D: 6 cm; HY: 1-1.5 cm.

Kayıt : H. S. ÖZTÜRK; Foto: H. S. ÖZTÜRK; Kalıp: -.

Tarih : MS 108/109 (Lucullus era'sına göre)

Ἔτους θορ' μηνὸς Δίου [ca. 1-2]

[— — — — —]

Çeviri : 179 yılının Dios ayının ... gününde [— — —]

1 Yazıtta 179 olarak geçen tarih Amastris'te kullanılan Lucullus era'sına göre, MS 108/109 yıllarına denk düşmektedir. Kentin era'sı için bk. yk. yazıt no. 2. Bölgede birçok yerel takvim kullanılmaktadır. Sık kullanılan ay adlarından biri de Makedonia ayı Δίος'tur. Bu ay için bk. Leschhorn 1993: 166; McLean 2002: 167.

7. FRAGMAN

Mermerden, silindir bir sütun parçası.

Buluntu Yeri : Amasra. Nereden geldiği bilinmiyor. Şimdi Amasra Arkeoloji Müzesi deposunda yer almaktadır (Müze Env. No.: 206 7.17 A65).

Ölçüler : Y: 17 cm; G: 36 cm; D: 17 cm; HY: 4.7-5.2 cm.

Kayıt : H. S. ÖZTÜRK; Foto: H. S. ÖZTÜRK; Kalıp: -.

Tarih : MS 1.-2. yy.

Ἀγαθῆι τύ[χηι].

[— — —]

Çeviri : Hayırlı olsun! [— — —]

Yazıt taşıyıcısı oldukça kaliteli bir mermerden yapılmıştır ve üzerindeki yazının da karakteri çok düzgündür. Yazıtın başlama formu ve kalitesi bunun bize ya bir onur ya da bir adak yazıtı olabileceğini düşündürmektedir. Amastris'te ἀγαθῆι τύχηι ifadesi ile başlayan yazıtlar için bk. Marek 1993b: 160, no. 7; 161, no. 10; 165, no. 25; 166, no. 30; 186, no. 113.

Resim 7: Fragman / Fragment

KAYNAKÇA

- DANA, D. 2014.
Onomasticon Thracicum: Répertoire des noms indigènes de Thrace Macédoine orientale, Mésies, Dacie et Bithynie. Athènes.
- DOUBLET, G. 1889.
“Inscriptions de Paphlagonie”, Bulletin de Correspondance Hellénique 13: 293–319.
- DREW-BEAR, Th./LUBOTSKY, A./ÜYÜMEZ, M. 2008
“Three New Phrygian Inscriptions”, Kadmos 47: 109–116.
- EYİCE, S. 1965.
Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu. Ankara.
- FISK, B.F. 1830.
A Grammar of the Greek Language. Boston.
- FRENCH, D.H. 1988.
Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. 2: An Interim Catalogue of Milestones. 1–2. Ankara.
- FRENCH, D.H. 2013.
Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 3: Milestones, Fasc. 3.4: Pontus et Bithynia (With Northern Galatia). Ankara.
- GIGNAC, F. 1976.
A Grammar of the Greek Papyri of the Roman and Byzantine Periods, Vol I: Phonology. Milano.
- HANSEN, B. 1957.
Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Eigennamen. Berlin.
- HIRSCHFELD, G. 1888.
“Inschriften aus dem Norden Kleinasiens, besonders aus Bithynien und Paphlagonien”, Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Philosophisch Historische Klasse 22: 863–892.
- IEph III.
Die Inschriften von Ephesos, Teil III: 600–1000 [Repertorium] (Hrsgg. H. Engelmann/D. Knibbe/R. Merkelbach). Bonn 1980.
- IEph VI.
Die Inschriften von Ephesos, Teil VI: 2001–2958 [Repertorium] (Hrsgg. R. Merkelbach/J. Nollé). Bonn 1980.
- IHeraclea.
The Inscriptions of Heracla Pontica (Ed. L. Jonnes), With a prosopographia Heracleotica by W. Ameling. Bonn 1994.
- IKlaudiupolis.
Die Inschriften von Klaudiu Polis (Hrsg. F. Becker-Bertau). Bonn 1986.
- IScM II.
Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae. Series altera: Inscriptiones Scythiae Minoris graecae et latinae. Vol. II: Tomis et territorium (Ed. I. Stoian). Bucharest 1987.
- JACOPI, G. 1937.
Esplorazioni e studi in Paflagonia e Cappadocia: Relazione sulla seconda campagna esplorativa Agosto - Ottobre 1936 – XIV. Roma.
- KALINKA, E. 1898.
“Weibgeschenk und Ehrenbasis des Sex: Vibius Gallus”, Festschrift für Otto Benndorf zu seinem 60. Geburtstag. Gewidmet von Schülern, Freunden und Fachgenossen (Ed. A. Hölder). Wien: 215–223.
- KALINKA, E. 1933.
“Aus Bithynien und Umgegend”, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien 28 Beiblatt: 45–112.
- KALKAN, H. 1991.
“Eine Inschrift aus Amasra (Amastris): Statuenstiftung des Gaius zu Ehren des Antoninus Pius”, Epigraphica Anatolica 18: 97–98.
- KARASALIHOĞLU, M. 2011.
Antikçağdan Bugüne Glykon Kültü (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir.
- LAFLI, E./CHRISTOF, E. 2012.
Hadrianopolis, I: Inschriften aus Paphlagonia. Oxford.

LESCHHORN, W. 1993.

Antike Ären: Zeitrechnung, Politik und Geschichte im Schwarzmeerraum und in Kleinasien nordlich des Tauros. Stuttgart.

LGPN I.

A Lexicon of Greek Personal Names, Vol. I: The Aegean Islands, Cyprus, Cyrenaica (Eds. P.M. Fraser/E. Matthews). Oxford 1987.

LGPN VA.

A Lexicon of Greek Personal Names, Vol. VA: Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia (Ed. T. Corsten). Oxford 2010.

LGPN VB.

A Lexicon of Greek Personal Names (Eds. P.M. Fraser/E. Matthews), Vol. VB: Coastal Asia Minor: Caria to Cilicia (Eds. J.-S. Balzat/R.W.V. Catling/É. Chiricat/F. Marchand). Oxford 2013.

Lindos II.

Lindos: Fouilles et recherches, 1902–1914. Fouilles de l'acropole, 1902–1914, Vol. II: Inscriptions (Eds. C. Blinkenberg/K.F. Kinch). Copenhagen/Berlin.

LUBOTSKY, A. 2004.

“The Phrygian Zeus and the problem of ‘Lautverschiebung’”, *Historische Sprachforschung* 117/2: 229–237.

Lucian, Alex. (Lukianos, Aleksandros).

Lucian IV: Alexander The False Prophet (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Η ΨΕΥΔΟΜΑΝΤΙΣ), with an English translation by A.M. Harmon (The Loeb Classical Library). London/New York 1925: 173–253.

MAMA I.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua, I (Ed. W. M. Calder). Manchester 1928.

MAMA VII.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua, VII: Monuments from Eastern Phrygia (Ed. W. M. Calder). Manchester 1956.

MAMA IX.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua, IX: Monuments from the Aezanitis (Eds. C.W.M. Cox/A. Cameron/J. Cullen/B. Levick/St. Mitchell/J. Potter/M. Waelkens/D. Nash). Manchester 1988.

MAMA X.

Monumenta Asiae Minoris Antiqua, X: Monuments from the Upper Tembris Valley, Cotiaem, Cadi, Synaus, Ancyra, and Tiberiopolis recorded by C. W. M. Cox, A. Cameron, and J. Cullen (Eds. B. Levick/St. Mitchell/J. Potter/M. Waelkens). London 1993.

MAREK, Ch. 1985.

“Katalog der Inschriften im Museum von Amasra: Mit Anhang. Die Inschriften von Amastris und die angebliche Pompeianische Ära der Stadt”, *Epigraphica Anatolica* 6: 133–156.

MAREK, Ch. 1993a.

Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia. Tübingen.

MAREK, Ch. 1993b.

“Katalog der Inschriften von Amastris”, Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia (Hrsg. Ch. Marek). Tübingen: 157–187.

MAREK, Ch. 1993c.

“Katalog der Inschriften von Kaisareia/Hadrianopolis”, Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia (Hrsg. Ch. Marek). Tübingen: 187–210.

McLEAN, B.H. 2002.

An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great Down to the Reign of Constantine (323 B.C.- A.D. 337). Ann Arbor.

MENDEL, G. 1901.

“Inscriptions de Bithynia”, *Bulletin de Correspondance Hellénique* 25: 1–92.

MENDEL, G. 1914.

Catalogue des Sculptures Grecques, Romanines et Byzantines III. Constantinople.

MERKELBACH, R./STAUBER, J. 2001.

Steinepigramme aus dem Griechischen Osten, 2: Die Nordküste Kleinasien (Marmarameer und Pontos). München/Leipzig.

MORDTMANN, J.H. 1887.

“Inscriptions de Bithynia”, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 12: 168–183.

- ORMEROD, H.A./ROBINSON, E.S.G. 1914.
“Inscriptions from Lycia”, *The Journal of Hellenic Studies* 34: 1–35.
- ÖZTÜRK, B. 2010.
“Karadeniz’de Dinsel Yaşam ve Kültler”, *Aktüel Arkeoloji* 18: 215–224.
- ÖZTÜRK, B. 2012.
Küçükasya’nın Batı Karadeniz Kıyısında Bir Antik Kent: Tios (Tieion), (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul.
- PAPE, W./BENSELER, G. 1884.
Wörterbuch der Griechischen Eigennamen: Nachdruck der dritten Auflage, I–II. Graz.
- PEEK, W. 1955.
Griechische Vers-Inschriften, I: Grab-Epigramme. Berlin.
- PEEK, W. 1995.
“Epigramm aus Amastris”, *Studia in honorem Georgii Mihailov* (Eds. A. Fol/B. Bogdanov/P. Dimitrov/D. Boyadziev). Sofia: 363–364.
- PERROT, G. 1874.
“Mémoire sur quelques inscriptions inédites des côtes de la Mer Noire”, *Revue Archéologique* 28: 4–33.
- PFUHL, E./MÖBIUS, H. 1977.
Die ostgriechischen Grabreliefs, I. Mainz.
- ROBERT, L. 1937.
Études Anatoliennes: Recherches sur les inscriptions grecques de l’Asie Mineure. Paris.
- ROBERT, L. 1963.
Noms indigènes dans l’Asie Mineure gréco-romaine. Paris.
- ROBERT, L. 1980.
A Travers l’Asie Mineure. Paris.
- ROBERT, L. 1981.
“Le serpent Glycon d’Abônouteichos à Athènes et Artémis d’Éphèse à Rome”, *Comptes rendus des séances - Académie des inscriptions & belles-lettres*: 513–535.
- SAKAOĞLU, N. 1966.
Kuruluşundan Günümüze Kadar Çesm-i Cihan Amasra. İstanbul.
- WEAVER, P.R.C. 1972.
Familia Caesaris: A Social Study of the Emperor’s Freedmen and Slaves. Cambridge.
- WIEGAND, Th. 1911.
“Inschriften aus der Levante II”, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 36: 287–301.
- WILHELM, A. 1917.
“Inschriften zweier Sonnenuhren aus Amastris und Samothrake”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien* 30: 135–148.
- WOUNDHEIZEN, F.C. 2008-2009.
“Phrygian & Greek”, *Talanta* 40–41: 181–217.
- YAMAN, T.M. 1935.
Kastamonu Tarihi: XVinci Asrın Sonlarına Kadar. İstanbul.